

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту

Кафедра психології і педагогіки

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету здоров'я,
психології, фізичної культури
та спорту

Світлана ПАВЛЮК
2022 р.

СИЛАБУС

Навчальна дисципліна Інклюзивна освіта

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)

Загальна інформація

Позиція	Зміст інформації
Викладач(і)	Попелюшко Роман Павлович
Профайл викладача	http://psy.khmnmu.edu.ua/popelyushko-roman-pavlovych/
Е-маїл викладача(ів)	roman-xnu@ukr.net
Контактний телефон	+380977889363
Сторінка дисципліни в ІСУ	https://msn.khmnmu.edu.ua/course/view.php?id=6961
Консультації	Очні: понеділок, 4-а пара, аудиторія 3-320а; он-лайн: за необхідністю та попередньою домовленістю

Характеристика дисципліни

Статус дисципліни	Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Курсовий проект	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
				Кредити ЄКТС	Години	Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС			залік	іспит
						Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
В	Д			4,0	120	54	36	-	18	-	66			+	
В	З			4,0	120	12	8		4		108			+	

Анотація дисципліни

Інклюзивна освіта сприяє формуванню у здобувачів теоретичних знань та практичних вмінь і навичок вирішення професійних завдань в умовах інклюзивного середовища. Знання, розуміння та впровадження принципів, методів, форм організації інклюзивного середовища, дозволить здобувачам у майбутній професійній діяльності розпізнавати різні нозології та складати індивідуальний план розвитку дітей з особливими освітніми потребами; формувати особистісний стиль вирішення інклюзивних проблемних ситуацій; вміння будувати схему психопрофілактичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

При викладанні дисципліни використовуються традиційні та сучасні технології, зокрема: лекції (з використанням методів проблемного навчання і візуалізації); практичні заняття (з використанням семінарів; проблемних ситуацій: в яких необхідно змоделювати консультаційну та корекційну поведінку фахівця залежно від тої чи іншої нозології дитини); самостійна робота (презентації, реферат).

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни. Формування систематизованих уявлень про теоретичні, нормативно-правові засади впровадження інклюзивної форми навчання, особливості організації, проблеми і перспективи проектування інклюзивного освітнього середовища для дітей з порушеннями психофізичного розвитку; формування загальнокультурних та професійних компетенцій фахівців, необхідних для ефективної діяльності в якості організаторів та виконавців програм інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Завдання дисципліни: сформувати усвідомлене розуміння основних положень інклюзивної освіти; надати здобувачам знання про теоретичні основи дисципліни для правильного розуміння процесів, що відбуваються з дітьми з особливими потребами; про причини і механізми виникнення особливостей розвитку; про оволодіння доступними методами і методиками роботи з особливою категорією населення; розвиток вміння визначати тактику і об'єм необхідної психолого-педагогічної та медичної допомоги при особливостях розвитку.

Очікувані результати навчання

Здобувач, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен: *вміло використовувати* понятійний апарат з фаху; *виконувати* диференціацію видів та ступенів нозологій; *визначати* напрямки корекційно-виховної роботи в навчальних закладах для окремих нозологій; *характеризувати* сучасні концепції особистості дитини з особливостями психофізичного розвитку; *підбирати* засоби корекції у відповідності з прогнозом, проводити корекційну роботу, враховуючи нозологію у цілому; *розраховувати* особливості компенсаторних процесів при різних нозологіях; *створювати* необхідний психологічний контакт з батьками дітей з особливими потребами; *характеризувати* сучасні концепції інклюзивної освіти; *володіти* методами надання допомоги вчителям, які працюють в інклюзивному класі, у підготовці навчального матеріалу; *застосовувати* стратегії, спрямовані на розвиток впевненості учнів з особливими потребами у власних силах та їх самостійності.

Тематичний і календарний план вивчення дисципліни

Таблиця 3 – Тематичний і календарний план вивчення дисципліни

№ тижня	Тема лекції	Тема практичного заняття	Самостійна робота студента		
			Зміст	Год.	Література
1	2	3	4	5	6
1	Інклюзивна освіта як модель соціального устрою.	Інклюзивна освіта: виклики та перспективи.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 1.	9	[2, 3, 6, 8]
2	Інклюзивна освіта: сутність, головні завдання і принципи впровадження.				
	Міжнародний досвід реалізації інклюзивного навчання	Впровадження інклюзивної освіти за кордоном	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 2		[2, 3, 4, 6, 8]
3	Передумови для забезпечення успішної інклюзії.	Передумови та особливості впровадження інклюзивної освіти.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 3	9	[4, 5, 7, 9]
4	Особливості успішного впровадження інклюзивного навчання.				
5	Особливості реалізації інклюзивного початкового навчання в українських школах.	Особливості та технології реалізації інклюзивного навчання в українських школах.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 4.	9	[2, 3, 6, 8]
6	Технологія особистісно зорієнтованого навчання в інклюзивному класі (1 ч.).				
7	Технологія особистісно зорієнтованого навчання в інклюзивному класі (2 ч.).	Особливості родини дитини з особливими освітніми потребами та особливості корекційно-розвивальної роботи як складової інклюзивного навчання.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 5.	9	[1, 2, 3, 4, 6, 8]
8	Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.				
9	Індивідуальний навчальний план та його складові.				
10	Навчання та виховання дітей з розумовою відсталістю.	Психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей з розумовою відсталістю.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 6.	9	[1, 3, 4, 5, 6, 7, 8]
11	Навчання та виховання дітей з затримкою психічного розвитку.				
12	Навчання та виховання дітей з порушеннями слуху.	Психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей з порушеннями слуху, зору та мовлення.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 7.	9	[3, 4, 5, 6, 7, 8]
13	Навчання та виховання дітей з порушеннями зору.				
14	Навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення				
15	Навчання та виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та поведінки.	Психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, поведінки, аутизмом, тривожністю та страхами.	Опрацювання матеріалу, підготовка до практичного заняття за темою 8.	9	[3, 4, 5, 6, 7, 8]
16	Навчання та виховання дітей з аутизмом, тривожністю та страхами.				

Політика дисципліни

Організація освітнього процесу в Університеті відповідає вимогам положень про організаційне і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, освітній програмі та навчальному плану. Здобувач зобов'язаний відвідувати лекції і практичні заняття згідно з розкладом, не запізнюватися на заняття, практичні завдання виконувати відповідно до графіка. Пропущене практичне заняття здобувач зобов'язаний опрацювати самостійно у повному обсязі і відзвітувати перед викладачем не пізніше, ніж за тиждень до чергової атестації. До практичних занять здобувач має підготуватися за відповідною темою і проявляти активність.

Здобувачі вищої освіти при вивченні дисципліни можуть користуватись як наявним в аудиторіях кафедри комп'ютерним обладнанням, так і власними пристроями (ноутбуками, планшетами, смартфонами). Власними пристроями можна користуватися як для роботи в системі Moodle, так і для доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів, які необхідні для виконання практичних робіт.

Набутті особою знання з дисципліни або її окремих розділів у неформальній освіті зараховуються відповідно до Положення про порядок перезарахування результатів навчання у ХНУ (<http://khnu.km.ua/root/files/01/06/03/006.pdf>).

Здобувач вищої освіти виконуючи самостійну або індивідуальну роботу з дисципліни має дотримуватися політики доброчесності. У разі наявності плагіату в будь-яких видах навчальної роботи здобувач вищої освіти отримує незадовільну оцінку і має повторно виконати завдання з відповідної теми (виду роботи), що передбачені робочою програмою (силабусом).

Критерії оцінювання результатів навчання

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих **позитивно** з врахуванням коефіцієнта вагомості. Вагові коефіцієнти змінюються залежно від структури дисципліни і важливості окремих її видів робіт. При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: усне опитування перед допуском до виконання практичної роботи – здійснюється на її початку; засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється письмовим контролем; якість виконання, набуття теоретичних знань і практичних навичок перевіряється у процесі проведення практичних робіт згідно з робочою програмою дисципліни і робочим навчальним планом.

Оцінка, яка виставляється за практичне заняття, складається з таких елементів: усне або письмове опитування студентів перед допуском до виконання практичної роботи; знання теоретичного матеріалу з теми; якість виконання практичних робіт.

Термін опрацювання матеріалу практичного заняття вважається своєчасним, якщо здобувач опрацював його відповідно до розкладу занять або не пізніше двох тижнів після того, як воно відбулося. За несвоєчасне опрацювання практичного заняття з неповажної причини здобувач за позитивну відповідь отримує оцінку «задовільно».

Пропущене практичне заняття здобувач повинен відпрацювати в лабораторіях кафедри у встановлений викладачем термін з реєстрацією у відповідному журналі кафедри, але не пізніше, ніж за два тижні до кінця теоретичних занять у семестрі.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання здобувачів денної форми навчання за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота								Самостійна робота	Семестровий контроль, залік
Практичні заняття №:								Реферат (ІЗ)	
1	2	3	4	5	6	7	8	1	
ВК:	0,8							0,2	За рейтингом

Умовні позначення: ВК – ваговий коефіцієнт, ІЗ – індивідуальне завдання.

Якщо здобувач отримав негативну оцінку, то він має перездати її в установленому порядку, але обов'язково до терміну наступного контролю. У випадку, коли здобувач не виконав індивідуальний план з дисципліни у заплановані терміни без поважних причин, то під час відпрацювання заборгованості при позитивній відповіді йому виставляється оцінка «задовільно».

Підсумкова семестрова оцінка за національною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення усіх оцінок до електронного журналу.

Критерії оцінювання за видами робіт

Практичне заняття (усне або письмове опитування)

Оцінювання знань здобувачів під час практичного заняття здійснюється за такими критеріями:

Оцінка за інституційною шкалою	Узагальнений критерій
Відмінно	Здобувач глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і у письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення роботи. Здобувач не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки. При відповіді допустив дві-три несуттєві помилки .
Добре	Здобувач виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом, орієнтується у вивченому матеріалі; свідомо використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь студента має будуватися на основі самостійного мислення. Здобувач у відповіді допустив дві-три несуттєві помилки .
Задовільно	Здобувач виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь здобувача будується на рівні репродуктивного

	мислення, студент має слабкі знання структури курсу, допускає неточності і <i>суттєві помилки</i> у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно	Здобувач виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється здобувачу, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

Самостійна робота (реферат)

Оцінювання реферату здобувачів здійснюється за такими критеріями

Оцінка за інституційною шкалою	Узагальнений критерій
Відмінно	Оцінюються реферати, зміст яких заснований на глибокому і всебічному знанні теми, вивченої літератури, викладений логічно, аргументований і в повному обсязі. Основні поняття, висновки і узагальнення сформульовані переконливо і доказово.
Добре	Оцінюються реферати, засновані на твердому знанні досліджуваної теми. Можливі недоліки в систематизації або в узагальненні матеріалу, неточності у висновках. Студент твердо знає основні категорії, вміло застосовує їх для викладу матеріалу.
Задовільно	Оцінюються реферати, які базуються на знанні основ предмету, але є значні прогалини у викладі матеріалу, труднощі в його викладі і систематизації, висновки слабо аргументовані, в змісті допущені теоретичні помилки.
Незадовільно	Оцінюються реферати, в яких виявлено неправильне виклад основних питань теми, узагальнень і висновків немає. Текст реферату цілком або в значній частині дослівно переписаний з першоджерела без посилань на нього.

Семестровий контроль (залік)

Підсумкова оцінка за семестр згідно з інституційною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення викладачем усіх оцінок до Електронного журналу. Залік виставляється, якщо середньозважений бал, який отримав здобувач з дисципліни, знаходиться у межах від 3,00 до 5,00 балів. При цьому за інституційною шкалою ставиться оцінка «зараховано», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом кількості балів відповідно до таблиці співвідношення.

Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інституційна шкала балів	Інституційна оцінка	Критерії оцінювання
A	4,75 – 5,00	5	Зараховано Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь і навичок. Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками. Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками. Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією. Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання.
B	4,25 – 4,74	4	
C	3,75 – 4,24	4	
D	3,25 – 3,74	3	
E	3,00 – 3,24	3	
FX	2,00 – 2,99	2	Незараховано Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни. Незадовільно – необхідна серйозна робота і повторне вивчення дисципліни.
F	0,00 – 1,99	2	

Питання для підсумкового контролю з дисципліни

1. Сутність та особливості інклюзивної освіти.
2. Мета, завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні.
3. Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти» - «діти з особливими освітніми потребами».
4. Нормативно-правова база інклюзивного навчання.
5. Основні принципи інклюзивної освіти.
6. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
7. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.

8. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні. Характеристика спеціальної освіти та її ресурсні можливості.
9. Організація роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.
10. Гуманізація міжособистісних взаємин в інклюзивному процесі.
11. Інклюзивна школа.
12. Загальні принципи здійснення адаптацій навчально-виховного процесу в інклюзивному процесі.
13. Принципи здійснення модифікацій навчально-виховного процесу початкової школи.
14. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному процесі.
15. Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти.
16. Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.
17. Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.
18. Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.
19. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії.
20. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище.
21. Особистісно орієнтований підхід в інклюзивному процесі.
22. Напрями та форми роботи із з родиною учня з особливостями психофізичного розвитку.
23. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
24. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання.
25. Розроблення індивідуального навчального плану в інклюзивному класі.
26. Оцінювання в навчальному процесі в умовах інклюзії (зарубіжний досвід).
27. Критерії оцінювання навчальних досягнень та розвитку учнів з особливими освітніми потребами.
28. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.
29. Сутність оцінювання на основі навчальної програми інклюзивного початкового навчання.
30. Тестування в умовах інклюзивного навчання.
31. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.
32. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл.
33. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання.
34. Наукові дослідження проблем інклюзивної освіти в Україні та за рубежом.
35. Поняття про розумову відсталість. Причини її виникнення.
36. Ступені розумової відсталості. Психологічні особливості РВД в залежності від глибини враження мозку.
37. Види розумової відсталості. Класифікація олігофренії за М.С. Певзнер.
38. Особливості процесу навчання РВД. Сучасні методи навчання РВД.
39. ЗПР, причини їх виникнення.
40. Затримка емоційного розвитку при ЗПР.
41. Характеристика мовних порушень. Етіологія мовних порушень.
42. Розвиток мовлення у дітей в процесі нормального онтогенезу.
43. Клініко-педагогічна та психолого-педагогічна класифікація мовних вад.
44. Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), його клінічні форми.
45. Слуховий аналізатор. Його функції. Анатомія зовнішнього, середнього, внутрішнього вуха.
46. Причини виникнення порушень слуху. Класифікація порушень слухового аналізатора.
47. Особливості психічного розвитку дітей з порушенням слуху. Перевірка слуху у дітей.
48. Будова зорового аналізатора і визначення гостроти зору.
49. Причини виникнення порушень зору. Групи дітей з порушенням зору.
50. ДЦП і причини його виникнення. Рухові порушення при ДЦП. Інші порушення рухового апарату.
51. Порушення поведінки дітей.
52. Особливості дітей з аутизмом.
53. Види шкільної дезадаптації та способи її корекції.
54. Емоційні порушення в дитячому віці та їх корекція.
55. Особливості роботи з тривожністю і страхом у дітей шкільного віку.
56. Психолого-педагогічна корекція психічного розвитку дітей.

Рекомендована література

Основна література

1. Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А.А. Колупаєвої. - К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. - 360 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. - К.: Самміт-Книга, 2009. - 272 с.
3. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти : навчально- методичний посібник / за заг. А.А. Колупаєвої. - К. : «А.С.К.», 2012. - 308 с.
4. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. - К.: Педагогічна думка, 2007. - 350 с.

5. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. - К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. - 274 с.
6. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта / Г.Ю. Кравченко. - Х: Ранок, 2014. - 144 с.
7. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей / А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. - Л.: Колесо, 2008. - С. 49-60.
8. Пантюк Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. - 2-ге видання, доповнене і перероблене. - Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. - 324 с.
9. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. - К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX», 2010. - 363 с.

Додаткова література

10. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинах, що мають дітей з порушеннями розвитку // Психолого- педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку. - К. - 2010.
11. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.-мет. пос. /Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., - К.:2007. - 128 с.
12. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.-мет. пос. /Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І. - К., 2007. - 128 с.
13. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. - 2006. - № 2-3. - С. 36-42.
14. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навч.-мет. пос. / Кол. упорядн.: Патрикеева О.О., Софій Н.З., Луценко І.В., Василяшко І.П. Під заг. ред. Шинкаренко В.І., - К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2013. - 96 с.
15. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. - К., 2016. - 68 с.
16. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. - Харків: Ранок, ВГ «Кенгуру», 2018. - 160 с.
17. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. - Харків: Ранок, ВГ «Кенгуру», 2018. - 112 с.
18. Матвеева Н.О. Інклюзивна освіта: навчально-методичний супровід самостійної роботи студентів / Н.О. Матвеева. - Івано-Франківськ, 2015. - 160 с.
19. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах // Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872.
20. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю // Наказ МОН України від 05.12.2005 р. № 691.
21. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку / За ред. Вавіної Л.С. - К.: «АТОПОЛ», 2010. - 242 с.
22. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Т.В. Сак // Дефектологія. - № 3. - 2010. - С. 12-16.
23. Управління педагогічними інноваціями в інклюзивній освіті: Навч. пос. / А.М. Ананьев, С.В. Воронова, М.В. Малік та ін.; за заг. ред. С.К. Хаджирадевої. - К.: Освіта України, 2014. - 244 с.